

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Козубовська І.В., Повідайчик О.С.

**КОРОТКИЙ ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ**

(для аспірантів і магістрів)

Ужгород - 2021

УДК 378

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор Розлуцька Г.М.

доктор педагогічних наук, професор Товканець Г.В.

Затверджено на засіданні вченої ради факультету суспільних наук
(протокол № 4 від 23.12. 2020 р.)

Відповідальна за випуск:

кандидат педагогічних наук, доцент Ваколя З.М.

ВСТУП

В сучасних умовах наука постає як особлива культура, певне середовище, в якому діє наукове співтовариство. Поряд із суто пізнавальною діяльністю наука, яку ототожнюють із науковою сферою, містить й інші види діяльності. Це інноваційна діяльність, технічне забезпечення наукових досліджень, створення експериментальної бази, організація та керівництво наукою, розробка й реалізація наукової та науково-технічної політики, створення ефективної мережі комунікацій та обміну науковою інформацією всередині наукового співтовариства, а також між наукою та соціумом загалом, регіональна і міжнародна наукова співпраця та ін.

Наука – це соціально значуща сфера людської діяльності, функція якої передбачає створення й застосування теоретично систематизованих знань про дійсність. Маючи на меті пізнання законів природи і суспільства, вона забезпечує відповідний вплив на природу й отримання корисних для суспільства результатів. Проте й досі немає чіткого та однозначного її визначення.

Сучасне розуміння терміну «наука» базується на низці наукових підходів, що мають різноплановий зміст. Наука досліджується у політико-економічному, історико-науковому, наукознавчому, етичному, естетичному та інших аспектах. Так, правомірним є розуміння науки як системи знань, оскільки її функцією є пізнання. Наукове знання – це ідеальне утворення, специфічне духовне явище, необхідний компонент науки, без якого вона не існує як цілісність. Однак наукові знання – це ще не наука в справжньому розумінні. Такою наука стає лише тоді, коли здійснюється процес створення нового знання.

Інше розуміння науки, як особливого способу діяльності, спрямоване на фактично вивірене й логічно впорядковане пізнання предметів і процесів навколишньої дійсності. У цьому контексті під наукою розуміють сферу людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація

об'єктивних знань про дійсність; крім того, це одна з форм суспільної свідомості, котра включає як діяльність щодо здобуття нових знань, так і її результат – суму знань, що лежить в основі наукової картини світу. Таким чином, зміст науки не може обмежуватися лише науковими теоріями та гіпотезами, а насамперед повинен розглядатися як сукупність наукових фактів та їхніх емпіричних узагальнень, і головним живим змістом науки повинна виступати наукова праця людей.

З позиції філософського підходу наука розглядається як сфера дослідницької діяльності, яка спрямована на вироблення нових знань і включає умови цього процесу: вчені, наукові установи, методи науково-дослідної роботи, понятійний апарат, наукова інформація та наукові знання. Наука розглядається як відображення першооснов світобудови засобами експериментально-дослідницької пошуково-пізнавальної діяльності, метою якого є побудова об'єктивної теорії, в основі якої чітко й однозначно сформульовані закони руху матеріального світу.

Соціологічне дослідження поняття науки тлумачить її як соціальний інститут, функція якого полягає в генеруванні, накопиченні, поширенні та застосуванні нових знань; наука включає в себе систему координації та поділу праці вчених, спеціалізовані установи (університети, інститути, лабораторії тощо), систему норм, цінностей і правил, що визначають наукову діяльність, методологію й методи дослідження, систему категорій, теоретичних знань та емпіричних даних.

На думку багатьох учених, дати визначення науки, по суті, неможливо, але окреслити шляхи, які певною мірою наближають нас до розуміння того, чим є наука, було б доречно. Отже, наука постає як: 1) інститут; 2) метод; 3) нагромадження традицій, знань; 4) фактор розвитку виробництва; 5) найбільш дієвий чинник формування переконань і ставлення людини до навколишньої дійсності, світу. При цьому неодмінним елементом науки є поняття «пізнання», «наукове дослідження», «науково-дослідницька робота», «наукова творчість» та ін.

Відзначимо, що при дослідженні проблеми про пізнаваність світу різні філософи і вчені можуть дотримувати діаметрально протилежних позицій. Скептики (М. Монтень, П. Бейль та ін.) ставлять під сумнів можливість пізнання або передбачають його негативний результат. Представники агностицизму (Дж. Берклі, Д. Юм, І. Кант та ін.), дотримуються крайньої форми скептицизму, заперечуючи можливості пізнання. Раціоналісти (Р. Декарт, Б. Спіноза, Н. Мальбранш, Г. Лейбніц та ін.) вважали наукове пізнання можливим через розум. Незважаючи на ці твердження, переважна частина дослідників підтримують позицію про пізнаваність світу. Так, власні гносеологічні концепції розроблялися об'єктивними (Платон, Г. Лейбніц, Ф. Шеллінг, Г. Гегель та ін.) і суб'єктивними (Дж. Берклі, Д. Юм) ідеалістами, матеріалістами (Демокріт, Епікур, Дж. Бруно, Ф. Бекон, Д. Дідро, Л. Фейєрбах, К. Маркс, Ф. Енгельс), а також сцієнтичними і антисцієнтичними течіями сучасної західної філософії. Ми ж будемо дотримуватися гносеологічних поглядів діалектичного матеріалізму: вважати дійсність такою, що існує до і незалежно від свідомості, принципово пізнаваною, зокрема – за допомогою наукового дослідження.

Під науковим дослідженням розуміють і процес, і особливий вид пізнавальної діяльності, під час якої виявляються раніше не відомі факти про досліджуваний об'єкт, і результат цієї діяльності – наукову роботу. Залежно від значущості вирішуваних завдань поняття «наукове дослідження» представляється як розв'язання наукової проблеми.

Зарубіжні дослідники трактують наукове дослідження як оригінальне відкриття, що породжує нове знання (Р. Бергес, Р. Гайгер, Дж. Гордон, М. Женей, Г. Коллієр). Термін «дослідження» також передбачає відкриття нових аспектів уже наявних знань.

Так, Ф. Керлінгер пропонує таке визначення: «Наукове дослідження – це систематичне, контрольоване, емпіричне й критичне дослідження гіпотетичних припущень про ймовірні природні явища». Згідно з позицією Л. Нортон, дослідження є активним процесом, який розвиває критичне

мислення й формує вміння визначати й розв'язувати проблеми. Дослідження забезпечує змістовий контекст діяльності, роблячи її більш значущою.

Оскільки наукове дослідження характеризується особистими якостями суб'єкта пізнання, а його результат обов'язково повинен містити наукову новизну і суспільну значущість, то під науковим дослідженням будемо розуміти вид діяльності людини, спрямованої на виробництво нових знань загального та доказового характеру.

Поняття «науково-дослідницька діяльність» у науковому вжитку має низку різнопланових визначень. Зокрема, деякі вчені розмежовують поняття дослідницької діяльності і науково-дослідницької діяльності (Дж. Елліот, Г. Кловак, В. Кушнір, О. Шквар та ін.).

Щодо сутності поняття «дослідницька діяльність», під ним найчастіше розуміють процес виконання послідовності дослідницьких дій за певними правилами, котрі зменшують невизначеність дослідницької ситуації і збільшують визначеність аж до її розуміння суб'єктом дослідницької діяльності та можливості опредмечення її продуктів для подальшого використання іншими.

Зауважимо, що дослідження не завжди виконується відповідно до логіки наукового пошуку. Іноді відбувається стихійно-емпірична діяльність. Вона має несистематичний і неорганізований характер; побудована на вивченні окремих явищ соціальної реальності; в основі її реалізації лежить метод проб і помилок; одержувані в результаті знання мають частковий характер, локальну сферу застосування, складно адаптовані для інших умов соціальної роботи. Зазвичай цей вид пізнавальної діяльності є визначальним для фахівців-початківців.

На противагу стихійно-емпіричній, наукова діяльність відрізняється засобами пізнання, характером мети, вимог до точності понятійно-термінологічного апарату, вибором засобів дослідження тощо. В процесі її реалізації вивчаються не тільки реальні об'єкти професійної діяльності, але й нові, виявлені під час розвитку самої науки, нерідко задовго до їх

практичного застосування. В результаті науково-дослідницької діяльності здобуваються нові знання, які характеризуються надійністю, глибиною, обґрунтованістю, об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю, точністю.

Отже, відповідно до розглянутих позицій, дослідницька діяльність спрямована в першу чергу на вдосконалення професійної діяльності фахівця через застосування певних способів, форм і методів роботи.

Сьогодні чітко усвідомлюється потреба в зміні освітньої парадигми, що зумовило перехід до дослідницького навчання, формування проблемно орієнтованого професіоналізму фахівців. Сучасний навчальний процес у закладі вищої освіти повинен будуватися так, щоб сформувати в студентів універсальні знання, які актуалізуються нагальними виробничими та суспільними потребами і дозволяють у майбутньому самостійно здобувати інші знання, змінювати способи інтелектуальної діяльності, демонструвати гнучкість мислення. Тобто від освітнього процесу, в основі якого ланцюжок «увага – слухання – розуміння – відтворення», вища школа поступово переходить до активних методів, побудованих з урахуванням логіки розумових операцій (аналізу, синтезу, узагальнення та ін.) і закономірностей пошукової діяльності, тобто застосування дослідницького підходу в навчанні.

Таким чином, основи науково-дослідницьких знань і вмінь, що визначають рівень професіоналізму сучасного фахівця, повинні закладатися в процесі навчання у закладі вищої освіти, особливо в магістратурі, аспірантурі, коли студенти не тільки поглиблюють раніше набуті різноманітні знання, формують уміння та навички, але накопичують певний досвід практичної науково-дослідницької роботи, формують особистісні якості, необхідні для її здійснення.

Серед основних аспектів такої освіти як основні цілі визначимо інтелектуалізацію особистості, індивідуалізацію навчання, формування педагогічних технологій, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. Вихідними елементами такої підготовки стають

компетентність, ерудиція, індивідуальна творчість, самостійний пошук знань і потреба їх удосконалювання, висока культура особистості фахівця.

Сучасному фахівцю необхідно мати науковий стиль мислення, який включає такі якості, як діалектична системність, аналітична логічність, широта бачення проблем і можливих наслідків їх рішення; уміння та навички наукової роботи: уміння швидко орієнтуватися в потоках інформації, створювати і будувати нові моделі як пізнавальні (наукові гіпотези), так і прагматичні (практичні) інноваційні моделі нових систем. Тобто, мова йде про формування готовності до науково-дослідницької діяльності, що розуміється як інтелектуальний творчий процес, що спрямований на здобуття й використання нових знань. Обов'язковим елементом такої діяльності є проведення дослідження, а її результатом – отримання певної наукової продукції, зокрема наукової статті, монографії, дисертації.

Пропонований «Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів», який включає найбільш важливі загальні наукові психолого-педагогічні терміни і враховує регіональні особливості поліетнічного регіону, покликаний допомогти майбутнім науковцям, викладачам вищих навчальних закладів, які працюють над науковими дослідженнями, активно долучитися до світу науки.

КОРОТКИЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абстрагування – прийом мислення, що передбачає відображення в людській свідомості предметів і явищ об'єктивної дійсності, мисленого відокремлення від їхніх другорядних властивостей і відносин та виділення загальної ознаки, що характеризує клас предметів.

Авторитет – вплив особистості, заснований на статусі, становищі, посаді, які вона обіймає, визнанні за нею права на прийняття відповідальних рішень.

Авторитарний стиль керівництва – характеризується відсутністю демократичного прийняття рішень та процесів їх впровадження, рішення ухвалюються керівником з вимогою беззаперечного їх виконання.

Агресивна поведінка – ворожі дії, метою яких є заподіяння образи, шкоди, страждань іншим.

Адаптація – пристосування організму до умов середовища.

Адаптація етнічна – пристосування окремих індивідів або групи до умов етнічного середовища.

Адаптація професійна – включення особистості в систему суспільної виробничої діяльності і пристосування до цієї діяльності.

Акселерація – прискорений індивідуальний розвиток, за якого середньо фізичні та психофізіологічні показники дитини або підлітка випереджають оптимальні.

Активність соціальна – свідома, цілеспрямована діяльність людини, орієнтована як на перетворення соціальних умов, так і на формування соціальних якостей власної особистості (активна життєва позиція).

Аксіома – положення, яке приймаються без логічного доведення.

Актуальність теми – важливість, суттєве значення, відповідність теми дослідження сучасним потребам певної галузі науки та перспективам її розвитку, практичним завданням відповідної сфери діяльності.

Амбівалентність – неузгодженість, суперечливість у ставленні до чогось, одночасна присутність сильних протилежних почуттів (наприклад, любові і ненависті, суму і радості).

Алгоритм – спосіб вирішення задач, який точно прописує, як і в якій послідовності отримати результати на основі вихідних даних.

Аналіз – метод дослідження, сутність якого полягає у тому, що предмет дослідження розчленовується на складові частини і кожна з них досліджується окремо.

Аналітична записка, аналітичний науковий звіт – інформація про підсумок науково-дослідної роботи з певної проблеми. Однією із зазначених форм є науковий звіт з виконання дипломної чи магістерської робіт. Залежно від особливостей наукової діяльності звіт подається у вигляді тексту, ілюстрацій, таблиць або їх сполучень.

Аналогія – це метод наукового пізнання, за допомогою якого отримуються знання про одні предмети чи явища на підставі їх схожості з іншими.

Анкета – набір запитань у письмовій формі для виявлення конкретних фактів чи суб'єктивних думок стосовно заданої проблеми.

Анкетне опитування – метод збору первинної інформації шляхом письмових відповідей на запропоновані запитання. Використовується в психології, педагогіці, соціальній роботі, соціології та ін.

Анотація – стисла характеристика змісту наукової праці.

Антагонізм – непримиренна суперечність.

Аперцепція – залежність кожного нового сприймання від попереднього життєвого досвіду людини.

Аргумент – положення, яке використовується для доведення тези.

Артикуляція – ступінь чіткості вимови; функціонування органів мовлення, що здійснюється при вимові певних звуків.

Асертивність – якість особистості, риса, яка проявляється у здатності відстоювати свою думку, виявляючи при цьому повагу до думки інших.

Бесіда – метод отримання інформації за допомогою спілкування з метою виявлення особливостей, які найбільш повно характеризують особистість. Бесіда також є методом навчання, що передбачає запитання-відповіді.

Бібліографічне посилення – сукупність бібліографічних відомостей про цитований або згадуваний у тексті документа інший документ, які є необхідними і достатніми для його загальної характеристики, ідентифікації та пошуку.

Бібліографія – галузь знання про методи і способи складання покажчиків, списків, оглядів друкованих творів.

Білінгвальна освіта – освіта, яка передбачає навчання представників етнічних меншин двома мовами (державною і рідною).

Валеологія – наука про збереження і зміцнення здоров'я, про здоровий спосіб життя.

Валідність – поняття, яке стосується того, наскільки певна методика проведення дослідження здатна виміряти конкретну якість, для виміру якої вона призначена.

Вербальне спілкування – процес передавання інформації за допомогою мови.

Верифікація – перевірка, емпіричне підтвердження теоретичних положень через їх співставлення з об'єктом дослідження.

Відчуття – психічний процес відображення окремих властивостей предметів і явищ в мозку людини.

Вікова педагогіка – наука, що вивчає закономірності навчання і виховання дітей різних вікових груп.

Вікова періодизація – поділ цілісного життєвого циклу людини на вікові періоди, певні відрізки часу (дошкільний вік, підлітковий вік і т.п.).

Вимірювання – операція, в основі якої лежить порівняння об'єктів за певними подібними властивостями чи ознаками з використанням кількісних характеристик.

Випадкова вибірка – група суб'єктів чи випадків, які вибираються з досліджуваної групи згідно з певною системою таким чином, що кожний має таку ж вірогідність бути обраним, як і всі інші.

Внутрішнє спостереження – метод дослідження у соціальних науках, при використанні якого дослідник систематично стає, наскільки це можливо, членом групи, яка досліджується.

Воля – психічний процес, який полягає у здатності людини мобілізувати зусилля для досягнення мети.

Вправи – багаторазове повторення певних дій або видів діяльності з метою кращого їх засвоєння.

Виховання – процес цілеспрямованого формування особистості.

Виховний ідеал – взірць для наслідування, до якого прагне суспільство і кожна окрема особистість, будучи недосяжним, він протиставляється дійсності та втілює образ майбутнього. Охоплює комплекс ціннісних орієнтацій та характеристик особистості, до формування яких варто прагнути.

Виховний ідеал (національний) – комплекс ціннісних орієнтацій та характеристик особистості, що має національні ознаки. На його формування впливають історичні обставини, народна мораль, культура, звичаї, традиції, менталітет конкретного народу.

Вміння – використання знань для здійснення певних операцій; здатність на належному рівні виконувати певні дії.

Вторинний документ – це результат аналітико-синтетичної та логічної обробки одного чи кількох первинних документів з метою пристосування інформації до інформаційних потреб споживача. Вторинні (інформаційні) документи містять систематизовані відомості про первинні документи (опубліковані чи неопубліковані) або результат аналізу і синтезу даних, що містяться у першоджерелах. У вторинних документах інформацію, що мала місце в одному чи кількох первинних документах, подають скорочено у відомостях про них.

Гармонія соціальна – узгоджена, безконфліктна взаємодія всіх соціальних груп суспільства.

Гендер – соціально-культурна ідентичність в межах усвідомлення статевої належності.

Генеральна сукупність – множина однорідних об'єктів, які вивчають з точки зору їх розподілу за деякою ознакою (ознаками).

Геноцид – знищення окремих груп населення через расові, національні чи релігійні мотиви.

Герменевтика – теорія, мистецтво інтерпретації змісту окремих суджень.

Гідність – ставлення людини до себе, яке проявляється в усвідомленні власної цінності, рівності з іншими людьми.

Гіпотеза – пробне твердження, припущення, що описує зв'язок між фактами, які можна спостерігати, вимірювати, перевіряти.

Гносеологія – вчення про сутність і закономірності пізнання.

Готовність до науково-дослідницької діяльності – система професійно-особистісних якостей фахівця, ґрунтовні теоретико-методологічні знання й дослідницькі вміння, активна особистісна позиція в процесі реалізації дослідницьких ролей, що виражається через позитивне і усвідомлене ставлення до науково-дослідницької діяльності як компонента професіоналізму.

Громадянські права – права і свободи, які визначають правовий статус громадянина держави щодо можливостей його участі у всіх сферах життя країни і суспільства; право громадян бути захищеними від будь-якої дискримінації.

Група – кількісне об'єднання індивідів на основі спільних інтересів, спільної мети діяльності.

Групова навчальна діяльність – форма організації навчання в загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах.

Гуманізм – визнання людини найвищою цінністю у світі, повага до гідності людини, визнання права на щастя, вільний прояв і розвиток здібностей.

Девіації – відхилення від норм поведінки, прийнятих у даному суспільстві.

Дебати – суперечка, обмін думками з приводу певних теоретичних положень, подій, фактів.

Дедукція – форма достовірного умовиводу від загального положення до часткового, в якому висновок про окремі випадки множинної сукупності робиться на основі знання про загальні властивості всієї множини.

Делікатність – чуйне ставлення до людей, небажання завдати образи.

Демократичний стиль керівництва – передбачає постійну взаємодію, колегіальне прийняття рішень керівником і співробітниками.

Демонстрація – спосіб або форма доведення; логічне міркування, сукупність силогізмів, які застосовують при доведенні тези з використанням переконливих аргументів.

Дефектологія – наука, що досліджує різноманітні аспекти навчання і виховання дітей з проблемами фізичного і психічного розвитку.

Дефініція – коротке визначення змісту якогось поняття.

Ділова бесіда – різновид ділового спілкування, за якого відбувається обмін думками і пропозиціями стосовно конкретного предмету, справи.

Діяльність – внутрішня і зовнішня активність людини, що регулюється усвідомленою метою і потребами.

Дидактика – галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти, навчання і виховання в процесі навчання.

Дидактична гра – отримання знань в ігровій формі, що підвищує інтерес до навчання.

Дисертація – науково-дослідна робота, підготовлена для публічного захисту на здобуття наукового ступеня за певною спеціальністю.

Дискримінація – обмеження або позбавлення прав певної категорії громадян за расовими, національними, статевими, віковими ознаками, політичними або релігійними переконаннями.

Дискусія – публічна суперечка, метою якої є виявлення і співставлення різних точок зору заради знаходження істини.

Диспут – публічна суперечка з приводу важливої наукової чи суспільної проблеми із залученням широкого кола фахівців.

Диференційоване навчання – організація навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей особистості.

Доказ – процедура, за допомогою якої встановлюється істинність будь-якого твердження.

Дослідницька діяльність – процес виконання послідовності дослідницьких дій за певними правилами, котрі зменшують невизначеність дослідницької ситуації і збільшують визначеність аж до її розуміння суб'єктом дослідницької діяльності та можливості опредмечення її продуктів для подальшого використання іншими.

Дослідження в педагогіці: фундаментальні, які мають на меті розкрити загальну суть педагогічних явищ; прикладні, які, враховуючи фундаментальні знання, досліджують практичні проблеми.

Дослідницькі вміння – властивість індивіда, яка характеризує його здатність до пошуково-перетворювальної, дослідницької роботи в освітньому процесі та професійній діяльності.

Дослідницький метод – спосіб організації пошукової діяльності студентів, спрямованої на розв'язання нових проблем, навчання самостійного здійснення процесу пізнання.

Документ – матеріальний об'єкт, що містить зафіксовану інформацію для її збереження і використання у науці і практиці.

Доповідь – усне повідомлення на певну тему.

Духовність – внутрішня енергетична сила особистості, стрижень життя, ієрархія загальнолюдських, національних цінностей, одночасно процес та новоутворення.

Духовна культура – інтегративна якість особистості, що відображає наявність розвитку в неї сукупності культур (інтелектуальної, моральної, естетичної, екологічної, економічної, політичної, правової, фізичної, культури міжетнічних відносин, культури почуттів, культури праці), високий рівень рефлексивної свідомості, гуманістичний світогляд, перетворюючу активність і соціокультурну поведінку.

Духовний розвиток – процес зміни світоглядних позицій особистості, набуття ціннісних людських якостей, освоєння й привласнення духовних цінностей. Визначається особливостями просування особистості по ієрархії ціннісних смислів і опануванням духовної культури. Характеристиками духовності й духовного розвитку є духовні інтереси, духовні цінності, світогляд, творча діяльність.

Духовні цінності (національні) – найвищі орієнтири, вироблені суспільством упродовж історичного розвитку, виступають соціально-нормативними регуляторами суспільного і громадського життя людей, відіграють роль особливих інтегруючих, соціалізуючих, комунікативних засад і, виступаючи у формі ціннісних настанов, соціально-політичних ідеалів, ідей, ідеологій утворюють духовно-ціннісне ядро національної самосвідомості.

Евристика – наука, яка вивчає продуктивне творче мислення; спеціальні методи, що використовуються у відкритті нового.

Експериментальне дослідження – дослідження, що проводиться за ретельно контрольованих умов, при яких суб'єкти, що досліджуються, вибираються довільно і систематично порівнюються з контрольними групами.

Експериментальна група – набір суб'єктів, які співставляються і порівнюються з контрольною групою.

Експрес-психодіагностика – прискорена психодіагностика з використанням таких методів, як бесіда, тести. Часто дає не зовсім достовірну і повну інформацію.

Експертиза – розгляд, вивчення будь-яких питань, проблем, які вимагають спеціальних знань, з метою формування аргументованого висновку.

Еліта – система, яка складається з конкретних особистостей, людей-творців, що стимулюють розвиток етносу, надаючи йому специфічного культурно-історичного образу.

Емоції – форми прояву почуттів.

Емпатія – здатність проникати у внутрішній світ іншої людини, співпереживати.

Емпіричні факти – факти, які базуються на прямому спостереженні чи життєвому досвіді.

Емпіричний рівень пізнання – спостереження і дослідження конкретних явищ, експеримент, а також групування, класифікація та опис результатів дослідження та експерименту, впровадження їх у практичну діяльність людей.

Ергономіка – наука, яка комплексно вивчає виробничу діяльність людини з метою її оптимізації.

Ерудиція – прояв широти світогляду, розуму, що спирається на великий обсяг знань з різних галузей науки.

Еристика – наука, яка навчає вмінню сперечатися, переконувати інших в істинності власних суджень, поглядів.

Етика – філософська наука, яка вивчає мораль; умовна система моральних норм.

Етикет – сукупність умовних правил поведінки в суспільстві.

Етнізація – процес засвоєння індивідом духовних цінностей того етносу, до якого він належить.

Етнічна ідентифікація – ототожнення себе з групою людей, які належать до однієї національності.

Етнічна спільнота – будь-яка спільнота, яка проживає на одній території, серед людей, які перебувають між собою в реальних соціально-економічних відносинах, розмовляють однією мовою.

Етнічні почуття – емоційне ставлення до представників свого етносу та інших людей.

Етнічний характер – цілісна структура, яка виражає специфіку властивостей психіки конкретного етносу.

Етнічна самосвідомість – усвідомлення індивідом належності до певного етносу.

Етнічність – сукупність характерних властивостей, які відрізняють одну етнічну групу від іншої.

Етнос – спільнота людей, яка історично склалася на конкретній території, має спільні традиції, звичаї, мову.

Ефективність – показник, який характеризує співвідношення одержаних результатів і затрачених ресурсів.

Життєвий потенціал – поєднання життєвого досвіду, здібностей, інтелекту, знань, умінь та навичок особистості.

Задатки – вроджені анатомо-фізіологічні якості індивіда, які є основою для розвитку здібностей.

Загальна освіта – сукупність знань основ наук про природу, суспільство, людину, а також відповідних умінь і навичок.

Загальнонаукові методи пізнання – це методи, що застосовуються в усіх, або в багатьох, природничих, технічних і гуманітарних науках. При цьому обов'язковим у будь-якому науковому дослідженні є застосування двох пар методів: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, які тісно пов'язані між собою, взаємодіють одне з одним і саме в такому вигляді є могутніми знаряддями дослідження в усіх наукових галузях.

Закон – категорія, що відображає істотні, загальні, необхідні, стійкі, повторювані відношення залежності між предметами і явищами об'єктивної дійсності, які впливають з їхньої сутності.

Закономірність – упорядкованість подій, відносна постійність детермінованих чинників, регулярність зв'язку між певними речами.

Знання – узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, ідей.

Засоби навчання – допоміжні матеріальні засоби школи з їх специфічними дидактичними функціями.

Звичай – стереотипи соціальної поведінки, які зберігаються незмінними впродовж тривалого періоду часу, передаються від покоління до покоління.

Звичка – схильність людини до відносно усталених способів дій, навички, які стали потребою.

Здібності – психічні властивості індивіда, які забезпечують успішне виконання певних видів діяльності.

Змінна величина – у дослідженнях характеристика, яка може коливатися, чи набувати різних значень, виражених кількісно.

Зміст освіти – система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток особистості, формування її світогляду, моралі і поведінки.

Ідеал – уявлення про взірць людської поведінки і стосунки між людьми.

Ідентифікація – перенос особистісних якостей іншої людини на себе, намагання актуалізувати в своїй особистості якості, якими володіє зразок.

Індивідуалізація – процес становлення особистості шляхом відбору інформації з навколишнього середовища і продукування нових духовних цінностей, значимих для суспільства.

Індивідуальність – неповторне поєднання фізіологічних, психологічних, соціальних, моральних і духовних особливостей людини, що зумовлюють її своєрідність і неповторність.

Індикатор – прості властивості об'єктів, що створюють соціальні показники; доступна спостереженню і вимірюванню характеристика об'єкта, який вивчається.

Індукція – метод дослідження та спосіб міркування, при яких загальний висновок будується на основі часткових посилянь.

Інтелект – динамічна структура пізнавальних властивостей людини, що формується в діяльності, пізнанні світу, спілкуванні.

Інтерес – спрямованість людини на певний об'єкт чи діяльність з метою отримання інформації.

Інтерпретація – тлумачення, роз'яснення, розкриття змісту явища, яке сприяє його розумінню.

Інформаційний документ – це документ, що містить систематизовані або узагальнені відомості про опубліковані чи неопубліковані дані з першоджерел та виготовлений організаціями, які здійснюють науково-інформаційну діяльність.

Інформаційні ресурси – це сукупність інформаційних матеріалів – документів і масивів інформації у формі публікацій, наукових звітів, електронних записів, баз даних та ін., а також різноманітні пошукові системи, що забезпечують доступ до них.

Інформація – роз'яснення, виклад фактів, подій.

Категорія – основне логічне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відносини, які існують у реальній дійсності.

Каузальна атрибуція – інтерпретація людиною причин і мотивів поведінки інших людей.

Класифікація – загальнонауковий метод дослідження, який дає змогу на основі виокремлення головних і другорядних ознак визначити групи чи класи явищ.

Колектив – високоорганізована група, в якій індивіди об'єднані на основі спільної, суспільно значимої діяльності, в процесі якої між ними виникають дружні, стійкі, довготривалі зв'язки.

Компетентність – наявність певних знань, умінь і повноважень у вирішенні якоїсь проблеми.

Компіляція – написання твору на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження й опрацювання джерел.

Композиція наукової статті – побудова статті, яка ґрунтується на логічному розкритті наукової думки, мотивованому та дозованому розкритті фактів, поєднанні їх у певну систему.

Комунікативна компетентність – достатнє володіння мовою на вербальному і невербальному рівнях, здатність спілкуватися з дотриманням певних морально-етичних норм.

Комунікація – процес передавання інформації вербальними і невербальними засобами.

Конгруентність – відповідність невербальних засобів вираження вербальній інформації.

Конкретно-наукові методи пізнання – застосовуються конкретними науками або їх окремими групами. Вони є сукупністю, комбінацією частини пізнавальних прийомів, набір яких залежить від природи об'єкта та умов процесу пізнання.

Кореляція – співвідношення, взаємозв'язок, модель зміни між двома явищами, при якій зміна в одному явищі асоціюється із змінами в іншому.

Конфліктна ситуація – ситуація, яка виникає внаслідок зіткнення протилежних думок, поглядів, інтересів.

Конфліктна поведінка – поведінка, що породжує конфлікти, взаємну агресію.

Конформізм – пристосування, пасивне сприйняття чужих думок, позиції.

Конфронтація – протиборотство, протистояння, протиставлення, сутичка сторін, інтересів, цілей.

Криза вікова – нормативний, нестабільний процес, який може виникати при переході від одного вікового періоду до іншого до іншого,

пов'язаний з якісними перетвореннями у соціальних відносинах, діяльності, свідомості.

Критичність мислення – здатність переглядати існуючі погляди, теорії, якщо вони вступають у суперечність з новими даними науки і практики.

Крос-культурна комунікація – вербальна і невербальна взаємодія представників різних моральних систем, світоглядів, релігій.

Культура – рівень розвитку суспільства та творчих здібностей особистості, що втілюються у певні форми організації суспільного життя і діяльності людей, а також у створені ними матеріальні і духовні цінності.

Культура міжособистісних стосунків – рівень взаємовідносин між людьми; прикладна етична дисципліна, яка вивчає взаємини між людьми, опосередковані моральною культурою суспільства (етносу).

Культура спілкування – поєднання комунікативної установки, знань з етики, психології та вміння використовувати ці знання на практиці.

Культурна ідентичність – усвідомлене прийняття індивідом відповідних культурних норм поведінки, ціннісних орієнтацій і мови, розуміння свого «Я» з позицій тих культурних характеристик, які прийняті в даному суспільстві, ототожнення себе з культурними зразками саме цього суспільства.

Культурний шок – стресовий вплив на психіку людини, який спричиняє інша культура.

Лекція – форма навчання, яка передбачає усний виклад великого за обсягом, складного за структурою матеріалу.

Ліберальний стиль керівництва – характеризується низькою активністю керівника, нездатністю самотійно і своєчасно приймати рішення, бажанням уникнути особистої відповідальності.

Людство – спільність людей усіх етносів, які проживають на Землі. Все народонаселення планети.

Манери – ціннісні характеристики моральності особистості, а також уміння поводитися, взаємодіяти з людьми.

Маніпуляція – дія комунікатора, спрямована на зміну психологічних установок, ціннісних орієнтацій, поведінки окремих індивідів або груп; латентний вплив на людину для досягнення певних цілей.

Математична статистика – розділ математики, предметом якого є розробка раціональних прийомів і методів отримання, опису та обробки експериментальних даних з метою вивчення закономірностей масових випадкових явищ.

Менталітет – відносно цілісна сукупність думок, вірувань, які створюють картину світу, характерну для конкретної спільноти.

Мета-аналіз – оцінювання результатів дослідження шляхом систематичного порівняння одержаних даних з даними інших досліджень.

Мета дослідження – це обгрунтоване уявлення про кінцеві або проміжні результату наукового дослідження.

Метод – спосіб пізнання і застосування системи прийомів для досягнення поставленої мети.

Методи виховання і навчання – система послідовних способів взаємопов'язаної діяльності педагога й учнів, спрямована на досягнення навчально-виховних завдань.

Метод науково-педагогічного дослідження – сукупність прийомів та операцій, спрямованих на вивчення педагогічних явищ.

Методи дослідження: спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, педагогічний експеримент, метод вивчення документації, аналізу результатів діяльності індивіда, соціометрії, метод узагальнення незалежних характеристик, математичні методи.

Методика дослідження – це система правил щодо використання методів, прийомів та операцій у процесі наукового пошуку.

Методичні прийоми – прийоми, за якими проводяться конкретно-наукові дослідження (емпіричні); вони сформовані на основі

загальнонаукових методів і відображають особливості тієї науки, завдяки якій вони створені.

Методологічні принципи педагогіки – основні положення, на яких ґрунтується дослідницьке і практичне перетворення педагогічних систем.

Методологія педагогіки – вчення про принципи, форми, методи наукового пізнання навколишньої дійсності.

Міжкультурна комунікація – сукупність різноманітних форм відносин і спілкування між індивідами і групами, які належать до різних культур.

Міжкультурна компетентність – складне інтегроване поняття, яке передбачає психологічну, теоретичну і практичну готовність індивідів до взаємодії в поліетнічному соціумі.

Міжкультурна комунікативна компетентність – сукупність соціокультурних та лінгвістичних знань, комунікативних умінь та навичок, завдяки яким особистість може успішно спілкуватися й взаємодіяти з носіями інших культур на всіх рівнях міжкультурної комунікації.

Мислення – процес опосередкованого і узагальненого відображення об'єктивної дійсності в мозку людини.

Мова – система знаків для спілкування.

Мовлення – психічний процес використання системи знаків для спілкування.

Моделювання – це метод наукового пізнання, який полягає у заміні об'єкту, що вивчається, його моделлю, за якою визначають, або уточнюють характеристики оригіналу.

Модульно-рейтингове навчання – послідовне засвоєння навчального матеріалу рівними, цілісними, логічно впорядкованими частинами (модулями), результати якого є підставою для визначення рейтингу учнів.

Моніторинг – накопичення інформації з усіх аспектів діяльності з метою виявлення того, наскільки вона відповідає бажаному результату.

Монографія – наукова праця у формі книги, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми, що належить одному або декільком авторам.

Мотивація – сукупність причин психологічного характеру, які зумовлюють поведінку людини, її активність.

Мораль – система поглядів, норм, оцінок, які регулюють поведінку.

Моральна норма – норма, якої потрібно дотримуватися за будь-яких обставин; важливий елемент моральних відносин і моральної культури суспільства.

Навички – частково або повністю автоматизовані дії.

Навчальна програма – документ, що відображає зміст і обсяг знань, рівень розвитку вмінь і навичок з кожного навчального предмета.

Навчальний план – документ, що визначає структуру навчального року, перелік та розподіл предметів для вивчення, тижневу й річну кількість годин, відведених для вивчення кожного предмету.

Навчання – цілеспрямована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої відбувається засвоєння знань, формування вмінь та навичок.

Народ – сукупність класів і соціальних груп суспільства; населення держави.

Наука – соціально значуща сфера людської діяльності, функція якої полягає у створенні й застосуванні теоретично систематизованих знань про дійсність. Маючи на меті пізнання законів природи і суспільства, вона постає як: 1) інститут; 2) метод; 3) нагромадження традицій, знань; 4) фактор розвитку виробництва; 5) найбільш дієвий чинник формування переконань і ставлення людини до навколишньої дійсності, світу.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Наукове дослідження – особлива форма процесу пізнання, систематичне, цілеспрямоване вивчення об'єктів, в якому використовують

методи і засоби науки і яке завершується формуванням знань про досліджуваний об'єкт.

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) – особливий вид інтелектуально-творчої діяльності студентів, який виникає в результаті функціонування індивідуальних механізмів пошукової активності і передбачає самостійне дослідження, спрямоване на теоретичне й експериментальне вивчення явищ і процесів, обґрунтування фактів, виявлення закономірностей за допомогою методів наукового пізнання.

Наукові концепції – найбільш загальні і важливі фундаментальні положення теорій.

Наукова проблема – сукупність нових діалектично складних теоретичних або практичних питань, які суперечать існуючим знанням або прикладним методам у цій науці і потребують вирішення за допомогою наукового дослідження.

Наукова школа – неформальний творчий колектив дослідників різних поколінь, об'єднаних загальною програмою і стилем дослідницької роботи, які діють під керівництвом визнаного лідера.

Наукове спілкування – дотримання певних логічних та етичних правил у веденні дискусії, поєднує у собі культуру мимлення і мовлення.

Науковий світогляд – цілісна система наукових, філософських, політичних, моральних, правових, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, які визначають ставлення людини до навколишньої дійсності і самої себе.

Наукова стаття – вид наукової публікації, у якій описано кінцеві або проміжні результати проведеного дослідження, обґрунтовано способи їх отримання, а також накреслено перспективи наступних напрацювань.

Націоналізм – ідеологія, політика і суспільна практика, сутність якої полягає у визнанні національної винятковості, проявах зневаги до інших націй.

Національна ідеологія – теоретичне оформлення системи поглядів на національні проблеми, інтереси, цінності.

Національна ідея – особливості національної свідомості, що відображають загальні й специфічні культурно-національні риси (мову, культуру, народні традиції, ціннісні орієнтації тощо) та проявляються в усвідомленні місії всієї нації, її призначенні, розумінні національного ідеалу. Це – форма ментального осягання нацією своїх характерних особливостей: темпераменту, звичок, традицій, а також ставлення до інших народів та націй.

Наукометрія – галузь наукознавства, яка займається статистичними дослідженнями структури і динаміки наукової інформації.

Національна психологія – сукупність почуттів, настроїв, потреб, які реалізуються переважно внутрі етнічної спільноти.

Національна свідомість – сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, які відображають особливості життєдіяльності націй і народностей. Включає цінності як внутрішніх національних, так і міжнаціональних відносин.

Нація – історичний тип етносу, який представляє соціально-економічну цілісність, проживає на одній території, має спільну мову.

Невербальне спілкування – процес передавання інформації з використанням різних немовних знакових систем (міміки, жестів).

Нігілізм – повне заперечення необхідності і важливості соціальних інститутів і всіх соціальних структур, норм, цінностей, принципів.

Новація – щось нове; нововведення.

Обдарованість – високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей, що сприяє творчим досягненням.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення.

Опонент – особа, яка висуває певну думку, положення під час дискусії.

Оприлюднення проміжних висновків і пропозицій – повідомлення, доповіді на семінарах та конференціях, публікація статей за наслідками дослідження окремих питань, розділів наукової роботи.

Оптимізм – світосприймання, пройняте життєрадісністю, вірою у краще майбутнє.

Оптимізація – процес вибору найкращого варіанту із можливих для здійснення процесу; процес приведення системи в найкращий стан.

Освіта – процес і результат засвоєння учнями систематизованих знань, умінь і навичок, формування наукового світогляду, моральних переконань.

Особистість – індивід, який живе в суспільстві і поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно-значущого та індивідуально-неповторного.

Пам'ять – психічний процес відображення в мозку людини даних її минулого досвіду.

Парадигма – модель чи взірець, що містить набір визнаних припущень і план збору та інтерпретації даних.

Паралогізм – неупереджена логічна помилка, допущена в доказі, у міркуваннях, яка зумовлена порушенням законів і правил логіки і зазвичай призводить до хибних висновків.

Патріотизм – любов до Батьківщини, відданість своєму народу.

Педагогіка – сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості.

Педагогічна діяльність – цілеспрямований виховний та навчальний вплив педагога на учнів з метою вирішення освітніх завдань і розвитку особистості.

Педагогічна інноватика – розроблення, освоєння і впровадження нових педагогічних технологій, методик, засобів.

Педагогічна етика – розділ професійної етики, який вивчає сукупність і зміст, особливості педагогічної моралі, обґрунтовує її категорії, норми, принципи, функції у процесі педагогічної діяльності.

Педагогічний процес – спеціально організована динамічна взаємодія педагога і дітей, спрямована на забезпечення їх навчання, виховання і розвитку.

Педагогічна рефлексія – вміння педагогів, вихователів, батьків аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини своїх педагогічних помилок.

Педагогічна справедливість – неупереджене ставлення педагога до учнів, студентів та результатів їх діяльності.

Педагогічна технологія – сукупність психолого-педагогічних настанов, які визначають спеціальний підхід, поєднання форм, методів, засобів у навчально-виховному процесі.

Педагогічне спостереження – спеціально організоване, цілеспрямоване, систематичне та планомірне сприйняття досліджуваного в природних умовах.

Педагогічний експеримент – комплексний дослідницький метод, суть якого полягає в дослідженні педагогічних явищ у спеціально створених умовах.

Первинний документ – це документ, що безпосередньо відображає факти, події, явища реальної дійсності або думки автора і не призначений для інформування про наявність інших документів. У первинному документі розкриваються результати наукових досліджень і розробок, нові наукові відомості або нове осмислення відомих ідей і фактів.

Персоніфікація – перенесення власного «Я», своїх особистісних якостей на іншу людину в процесі порівняння себе з нею.

Перспективне планування – черговість вирішення поставлених завдань на тривалий період (тиждень, місяць, квартал, рік).

Переконання – основна моральна настанова, яка визначає мету і напрям вчинків людини, впевненість у чомусь, основана на конкретних поглядах, ідеях, світогляді.

Підхід науковий – це комплекс парадигматичних і прагматичних структур та механізмів у пізнанні та практиці, які характеризують конкуруючі між собою (або історично змінюючі один одного) стратегії та програми у філософії та науці.

Плагіат – видавання чужих творів за свої або незаконне опублікування чужого твору під своїм ім'ям.

Повага – морально-етичний принцип, який вимагає ставлення до іншої людини, представників іншого етносу як до особистості, визнання їх права на власну гідність.

Поведінка – сукупність вчинків людини чи групи людей.

Покоління – сукупність людей, які народилися в один період і перебувають у приблизно однаковому віці.

Поліетнічний регіон – регіон, в якому проживають представники різних національностей.

Полікультурна освіта – важлива частина сучасної освіти, що сприяє засвоєнню особистістю знань про інші культури, з'ясуванню загального й особливого в традиціях, способі життя, культурних цінностях народів, вихованню молоді в дусі поваги до інших культурних систем.

Полікультурне середовище – середовище, де проживають, працюють, навчаються і взаємодіють між собою представники багатьох національностей.

Полікультурне середовище навчального закладу – зазвичай передбачає наявність трьох компонентів: просторово-семантичний (архітектура навчального закладу, дизайн інтер'єру, символи та інша інформація); змістово-методичний (концепція навчання і виховання учнів, студентів, навчальні програми і плани); комунікативно-організаційний (національні особливості учнів, студентів і викладачів, їх цінності, установки, стиль спілкування тощо). Сприяє полікультурному вихованню молоді.

Положення – сформульовані думки, висловлені у формі наукового твердження.

Поняття – основна форма знань, що відображає істотні ознаки і відношення предметів і явищ.

Порівняння – процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження.

Постулат – твердження, яке приймається в межах якоїсь наукової теорії за істинне і відіграє роль аксіоми.

Почуття – відображення в мозку людини її ставлення до предметів і явищ дійсності.

Пояснення – словесне тлумачення понять, явищ, дій, слів, термінів тощо.

Пракселогія – це здатність виконувати певні дії, яку людина набуває через послідовне і цілеспрямоване тренування.

Приєм виховання – елемент методу виховання, необхідний для застосування в конкретній ситуації.

Принципи виховання – керівні положення, що відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації та методів виховного процесу.

Принцип наочності навчання – необхідність демонстрації конкретних предметів, явищ, процесів з метою більш глибокого засвоєння знань.

Природовідповідна освіта – забезпечення відповідних до розвитку особистості змісту, форм і методів навчання і виховання.

Предмет дослідження – певні властивості, характеристики об'єкта, на які безпосередньо спрямоване дослідження.

Проблемне навчання – один із типів розвивального навчання, суть якого полягає у формулюванні проблемних завдань, проблемному викладі і поясненні навчального матеріалу.

Прогнозування – процес наукового передбачення майбутнього стану предмета чи явища на основі аналізу його минулого й сучасного, систематична, науково обґрунтована інформація про якісні й кількісні характеристики цього предмета чи явища в перспективі.

Програмоване навчання – навчання з використанням програми управління процесом засвоєння знань, умінь, навичок і відповідного контролю знань.

Процес виховання – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Професійна орієнтація – система організації та проведення навчально-виховної роботи, спрямованої на засвоєння учнями необхідних знань про соціально-економічні й психофізіологічні умови правильного вибору професії.

Професійна освіта – сукупність знань, практичних умінь і навичок, необхідних для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності.

Професійна придатність – комплекс здібностей, фізичних, психічних і моральних якостей, які необхідні для успішної професійної діяльності.

Психіка – результат роботи мозку, який полягає у відображенні об'єктивної реальності.

Психічні стани – афект, стрес, фрустрація, пристрасть, настрої.

Психоаналіз – теорія, зосереджена на дослідженні психічного несвідомого.

Психодіагностика – галузь знань, яка розробляє методи виявлення і вимірювання індивідуально-психологічних властивостей особистості.

Психологічна культура – сукупність уявлень про психіку та способи її регуляції, які є в індивіда або групи.

Психологічний дискомфорт – відчуття людиною тривожності або самотності через неприйняття цінностей інших людей, неспроможності пристосування до нових умов.

Регресійний аналіз – статистичний метод дослідження залежності випадкової величини від деяких змінних.

Релятивність – відносність людських знань.

Ритуал – символічна форма поведінки, за якої спосіб дії є чітко впорядкованим.

Рід – кровноспоріднена група людей, характеризується єдністю походження (по материнській або батьківській лінії).

Розвиток – процес зміни психічних функцій і особистості загалом під впливом взаємодії з іншими людьми, пізнання світу, оволодіння різними видами діяльності.

Розвивальне навчання – спрямованість змісту, принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності розвитку пізнавальних можливостей індивіда.

Реферативний огляд – узагальнена характеристика кількох джерел (первинних документів) з однієї теми, проблеми, галузі знань. Він допомагає дослідникові сформулювати уявлення про повноту та зміст підходів до досліджуваного ним об'єкта.

Рефлекс – відповідь-реакція організму на подразник.

Рефлексія – осмислення людиною власних дій, їх закономірностей, самопізнання, що розкриває духовний світ людини.

Рецензія – критичний огляд, оцінка, відгук на науковий твір.

Самоактуалізація – повний розвиток потенціалу особистості.

Самовиховання – свідомо діяльність людини, спрямована на формування в себе позитивних рис і подолання негативних.

Сенситивність – міра чутливості індивіда до предметів, явищ, інших людей, з якими він має справу.

Синергетика – міждисциплінарний напрямок науки, що вивчає загальні закономірності явищ і процесів у складних нерівноважних системах (фізичних, хімічних, біологічних, екологічних, соціальних, економічних та інших) на основі притаманних їм принципів самоорганізації.

Синтез – метод вивчення об'єкта у його цілісності, у єдиному і взаємному зв'язку його частин.

Система – поєднання елементів, які взаємодіють, мають визначені межі й утворюють комплекс або єдине ціле.

Системний аналіз – засіб теоретичного дослідження, призначення якого полягає у виокремленні складових елементів об'єкта дослідження та визначення їх місця та функцій у забезпеченні його цілісності.

Система освіти – сукупність навчально-виховних закладів, які систематично і послідовно виховують, навчають і готують до життя підростаюче покоління відповідно до завдань суспільства.

Софістика – метод міркування або суперечки, який базується на навмисному порушенні законів логіки через неправильно побудований умовивід.

Соціалізація – становлення особистості в процесі засвоєння індивідом норм, правил, духовних цінностей даного суспільства.

Соціальна педагогіка – галузь педагогіки, що вивчає закономірності та механізми становлення і розвитку особистості в процесі навчання і виховання в різних соціальних інститутах.

Соціальна установка – стан психіки, який характеризується готовністю людини реагувати певним чином на конкретну ситуацію чи інших людей.

Соціальний контроль – система способів впливу суспільства на особистість з метою регуляції її поведінки.

Соціум – велика група людей, які проживають на спільній території зі спільною економікою, політикою, загальними правилами поведінки.

Спадковість – відновлення в нащадків біологічної схожості з батьками.

Спостереження – форма сприйняття предметів і явищ оточуючого світу.

Сприймання – психічний процес відображення предметів і явищ дійсності в мозку людини в сукупності всіх їх властивостей.

Статистична гіпотеза – будь-яке припущення про властивості досліджуваної величини, висунуте на основі статистичних даних.

Стереотип – схематизована модель, програма поведінки, дій; спрощений образ якогось явища.

Сугестивність – здатність легко підпадати під чужий вплив.

Суїцид – навмисне самоушкодження зі смертельним фіналом.

Суспільство – результат розпаду общинних утворень; складається з індивідів, регулюється традиціями, нормами, правилами.

Тактовність – моральна якість особистості, яка виражає здатність поважати людей будь-якої національності, уважно ставитися до їх переживань, обирати оптимальний стиль спілкування.

Такт педагогічний – почуття міри в застосуванні засобів впливу щодо вихованців.

Талант – найвищий рівень розвитку спеціальних здібностей.

Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення.

Теза – твердження, істинність якого необхідно довести.

Тема – частина наукової проблеми, яка охоплює одне або кілька питань дослідження.

Темперамент – індивідуально-психологічна характеристика людини, яка виявляється в силі, врівноваженості і швидкості перебігу психічних процесів.

Теорія – система знань, що описує і пояснює сукупність явищ окремої галузі і зводить відкриті в ній закони до загальної основи.

Теоретичний рівень пізнання – висунення і розвиток наукових гіпотез, формулювання законів та виведення з них логічних висновків, зіставлення різних гіпотез і теорій.

Теоретичні прийоми досліджень – використання існуючих теорій, а також створення нових теорій, притаманних певній науці.

Тести – спеціально розроблені завдання з метою виявлення наявності або відсутності певних властивостей особистості, здатності її виконати певну діяльність.

Традиції – форми соціально-культурної наступності, які орієнтують як на збереження надбань культури, так і на їх відтворення і розвиток.

Толерантність – терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки, повага і визнання легітимності законних інтересів іншого, що не розходяться з мораллю, готовність до діалогу і до розширення власного досвіду у взаємодії з іншими.

Увага – зосередженість свідомості людини на певних об'єктах внаслідок чого вони відображаються в мозку більш чітко.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак явищ дійсності.

Уміння – здатність виконувати певну діяльність на основі здобутих знань.

Учіння – цілеспрямований процес засвоєння знань, оволодіння вміннями і навичками.

Уява – психічний процес створення в мозку людини нових образів на основі знань та минулого досвіду.

Факт – дійсна подія, явище, реальність, дійсність.

Фактор – причина, спонукальна сила певного процесу, явища, що визначає його характер та окремі риси.

Факторний аналіз – метод аналізу даних, який дає можливість встановити багатомірні зв'язки змінних величин за кількома ознаками.

Факторний аналіз дає змогу визначити вплив факторів на досліджувані процеси та явища.

Формування висновків і рекомендацій – попереднє у узагальнення результатів доведення гіпотез, відбір методів перевірки достовірності і обґрунтованості цих результатів.

Формалізація – відображення об'єкта або явища в знаковій формі деякої штучної мови, що дає змогу досліджувати реальні об'єкти і їхні властивості через формальне дослідження відповідних знаків.

Характер – комплекс сталих психічних властивостей людини, що виявляється в її поведінці, діяльності, у ставленні до суспільства, до інших людей, до самої себе.

Харизматичні риси – неординарні чітко виражені індивідуально-психологічні властивості особистості, які викликають інтерес, захоплення, позитивне ставлення людей.

Цитата – буквально відтворена частина чужої промови чи статті для підтвердження власного погляду або полеміки з цитованим автором.

Ціннісні орієнтації – узагальнена концепція природи, місця в ній людини, взаємовідносин людини з навколишнім світом.

Ціннісний ідеал особистості – історично обумовлений зразок позитивних особистісних властивостей, манер, які впливають на поведінку індивіда.

Цінності – орієнтири, норми, ідеали, концепції, які регулюють поведінку людини та характеризується змінністю (загальнолюдські, національні, громадянські, сімейні, особисті).

Шовінізм – форма прояву націоналізму, яка виражається в неповазі до представників інших національностей, розпалюванні національної ненависті і ворожнечі.

Шок – сильний переляк, подив, відчуття ніби система організму людини тимчасово припиняє функціонування.

Я-концепція – це система уявлень людини про себе, яка містить усвідомлення своїх властивостей, емоційно-ціннісних відносин, поведінкових дій.

Якість життя – сприйняття індивідами їхнього становища у контексті культури і системи цінностей, у яких вони існують, відповідно до особистісних цілей, очікувань, стандартів та інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. 2-е изд. СПб.: Питер, 2001.
2. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. СПб.: Питер, 2001.
3. Асмолов А. Г. Психология личности. М.: Изд-во МГУ, 1990.
4. Баклицький І.О. Психологія праці. К.: Знання, 2008.
5. Бодалев А. А. Психология общения. М.; Воронеж, 1996.
6. Божович Л. И. Избранные психологические труды: проблемы формирования личности. М.: Междунар. пед. академия, 1995.
7. Все про соціальну роботу. Навчально-енциклопедичний довідник / За ред. В.М. Пічі. Львів: Новий світ-2000. 2013.
8. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6 т. М.: Педагогика, 1989. Т. 2, 3.
9. Гамезо М. В., Домашенко И. А. Атлас по психологии: Информ.-метод. пособие к курсу “Психология человека”. М.: Пед. общество России, 2001.
10. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию. М.: Юрайт, 2001.
11. Гриншпун И. Б. Введение в психологию. М.: Ин-т практической психологии, 1996.
12. Загальна психологія / За ред. С.Д. Максименка. К.: Форум, 2000.
13. Загальна психологія: Навч. вид. / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. К.: Академія., 1999.
14. Еникеев М.И. Общая и социальная психология. М.: НОРМА, 2002.
15. Савчин М.В. загальна психологія. К.: Академвидав», 2011.
16. Костюк Г. С. Избранные психологические труды. М.: Педагогика, 1988.
17. Ломов Б. Ф. Системность в психологии: Избр. психологические труды. М.: Ин-т практической психологии; Воронеж: МОДЭК, 1996.
18. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі. К.: Форум, 2002.
19. Максименко С., Солов'єнко В. Загальна психологія. К.: МАУП, 1999.
20. Мерлин В. С. Психология индивидуальности: Избр. психологические труды. М.: Ин-т практической психологии; Воронеж: МОДЭК, 1996.

21. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. К.: Центр учбової літератури, 2007.
22. Немов Р. С. Психологія: В 3 кн. 2-е изд. М.: Просвещение. Владос, 1995.
23. Общая психология: Учебник / Под ред. С. Д. Максименко. М.: Рефл.-бук. К.: Ваклер, 1999.
24. Общая психология / Сост. Е. И. Рогов. М.: ВЛАДОС, 1995.
25. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія. К.: Либідь, 2006.
26. Основи наукових досліджень у соціальній роботі: Навч. посіб. / М.М. Букач, Т.С. Попова, Н.В. Клименюк; за ред. М.М. Букача. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 284 с.
27. Основи психології / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. 3-тє вид. К.: Либідь, 1997.
28. Платонов Ю.П. Этническая психология. СПб : Речь, 2001.
29. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. СПб.: Питер, 2000.
30. Психология: Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М.: Политиздат, 1990.
31. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М.Степанов. К.: Академвидав, 2006.
32. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2000.
33. Соціально-правові основи діяльності психологічної служби в системі освіти / За ред. І.В.Козубовської, В.В.Сагарди. Ужгород : УжНУ, 2000.
34. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки. К.: Академвидав, 2006.
35. Ткалич М.Г. Гендерна психологія. К.: Академвидав, 2011.
36. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. К.: Аквдемвидав. 2009.
37. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека. 2-е изд. М.: Логос, 1996.

Козубовська І.В., Повідайчик О.С.

**Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів
(для аспірантів і магістрів)**

Навчально-методичне видання

В авторській редакції

Підписано до друку 4. 01. 2021. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 2.
Наклад 100 прим. Віддруковано на різнографі.

*Видавництво УжНУ «Говерла»
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців
виготівників, і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія Зт №32 від 31 травня 2006 року*